

ARTSEN SAMENLEVING.

VOOR WELKE ZWAKZINNIGE KINDEREN IS PLAATSING
OP EEN SCHOOL VOOR BUITENGEWOON ONDERWIJS
GERECHTVAARDIGD?

DOOR

Dr. J. H. M. KOENEN, geneesheer aan de Psychiatrische Inrichting
„Voorburg" te Vught.

Meer dan ooit is het in dezen tijd van strenge bezuiniging noodzakelijk deze vraag scherp te stellen. Immers, in het jaar 1929 bedroegen de kosten van het openbaar lager onderwijs bijna f 130 per leerling, terwijl de kosten van het openbaar onderwijs voor zwakzinnigen in datzelfde jaar ruim f 330 bedroegen. Uit deze cijfers blijkt, dat het onderwijs aan zwakzinnige kinderen meer dan twee en een half maal zoo duur is als het onderwijs aan normale kinderen en deze verhouding wordt nog ongunstiger, wanneer men bedenkt, dat in de kosten van het openbaar lager onderwijs óók de kosten van het uitgebreid lager onderwijs begrepen zijn.

Bij de schifting van de groote groep van achterblijvers, die de gewone lagere school niet kan volgen uit hoofde van een gebrekken verstandelijken aanleg, doet zich de moeilijkheid voor, dat er een geleidelijke overgang bestaat van de zwaarste vormen van zwakzinnigheid via de zware naar de lichtere vormen en van deze naar de groote groep van zwak begaafde leerlingen, welke geleidelijk overgaat in de groep der normaal en meer dan normaal begaafden. Met andere woorden, er bestaat tusschen de idiote kinderen eenerzijds en de begaafde kinderen anderzijds een geleidelijke overgang, welke gevormd wordt door de imbecillen, debielen, zwakbegaafden en normalen. De idioten en de imbecillen behooren niet thuis op onze scholen voor gewoon lager onderwijs, waar zij van het onderricht geen enkel profijt kunnen trekken en slechts voor diegenen van hen, die nog tot productieven arbeid kunnen worden opgevoed, is plaatsing op een school voor zwakzinnigen gerechtvaardigd. Zouden ook de nog zwaardere vormen van zwakzinnigheid tot deze scholen worden toegelaten, dan zou men geld en energie verspillen aan een arbeid, welke niet alleen geen vruchten kan afwerpen, doch welke op den duur het voor den arbeid der heilpaedagogie zoo noodzakelijke enthousiasme moet verlammen. Zij, de idioten en de imbecillen, bieden den arts geen bijzondere moeilijkheden, wanneer hem, bij de medisch-paedagogische keuring, gevraagd wordt of voor het kind bijzondere paedagogische maatregelen noodig zijn. Deze moeilijkheden doen zich pas recht voor bij de beoordeeling van de debiele kinderen en de aansluitende groote groep van zwak begaafden. Hier dient uiterst nauwkeurig te worden gewikt en gewogen, hier dient te worden gewaakt, dat het buitengewoon onderwijs slechts aan die kinderen wordt

gegeven, voor wie zulks strikt noodzakelijk is om in het leven *misschien* te kunnen slagen. Hier dienen de voordeelen, welke het buitengewoon onderwijs kan geven, zorgvuldig te worden afgewogen tegen de nadeelen, die er ten eenemale aan verbonden zijn, alle protesten uit de kringen van dit onderwijs ten spijt, waar men wel eens ontkent, dat door de plaatsing van een kind op de school voor zwakzinnigen, voor het geheele leven lang een onuitwischaar stempel van minderwaardigheid op dat kind wordt gedrukt.

Men heeft gemeend de leerlingen te kunnen schiften door het intelligentiequotiënt als zeef te gebruiken; kinderen met een intelligentiequotiënt kleiner dan 80 zouden als regel de zwakzinnigen-school moeten bezoeken, kinderen met een intelligentiequotiënt grooter dan 86 zouden allen te goed zijn voor deze school en van 80 tot 86 zou men twijfelachtige gevallen aantreffen. Tot deze stelling kwam A. J. SCHREUDER 1) bij het omvangrijke en belangrijke onderzoek naar het voorkomen van zwakzinnigheid bij schoolkinderen, dat hij in de jaren 1923 tot 1928 heeft ingesteld. Ook K. H. BOUMAN 2) baseert zich bij de indeeling van zwakzinnigen uitsluitend op het intelligentiequotiënt en schrijft: „In plaats van de definitie: idioten zijn zij die zich niet door de spraak met huns gelijken kunnen verstaan; imbecillen zijn zij die zich niet door middel van het geschreven woord kunnen uitdrukken en debielen zijn zij die het nimmer zonder een zekere voogdij in de wereld kunnen stellen, komen nu de cijfers van het intelligentiequotiënt. Is deze bijvoorbeeld 80, dan zijn het zwakzinnigen van lichten graad en geschikt voor het buitengewoon onderwijs der scholen voor zwakzinnigen; 75 zijn debielen; 70 imbecillen; daar beneden komen dan de zwaardere, niet meer voor onderwijs geschikte vormen van intellectueele defecten”.

Op grond van eigen ervaring ben ik van meening, dat hier de beteekenis van het intelligentiequotiënt wordt overschat en ik geloof, dat een juister criterium kan worden gegeven voor het al dan niet bezoeken van de school voor buitengewoon onderwijs door een zwakzinnigen leerling. Een onderzoek, dat ik in de jaren 1930 tot 1932 in een vijftal gemeenten in Noord-Brabant mocht instellen naar het voorkomen van zwakzinnigheid bij kinderen van den leerplichtigen leeftijd, leidde tot een geheel ander inzicht. Ik onderzocht een schoolbevolking van bijna 3000 kinderen en vond onder hen ruim 12 pCt. die, uit hoofde van een belangrijk tekort aan verstandelijken aanleg, het gewone lager onderwijs niet konden volgen en dat wel in dien zin, dat het grootste gedeelte van deze kinderen er waarschijnlijk nimmer in zal slagen het einddoel van het gewone lager onderwijs te bereiken. Oók niet wanneer zij over een onbeprekten tijd zouden beschikken en individueel onderricht te hunnen dienste zou staan. Zijn nu al deze kinderen

1) A. J. SCHREUDER, Ervaringen en uitkomsten bij een viertal onderzoekingen naar het voorkomen van zwakzinnigheid in plattelandsgemeenten. *Tijdschrift voor R. K. Buitengewoon Lager Onderwijs* 1930.

2) K. H. BOUMAN, Onderzoek naar het intellect. L. BOUMAN en B. BROUWER: *Leerboek der Zenuwziekten*. Algem. ged. B.

zwakzinnig en dienen zij alle naar de school voor buitengewoon onderwijs te worden overgeplaatst? Teneinde deze vraag te kunnen beantwoorden dient men zich nauwkeurig rekenschap te geven van het doel van de scholen voor buitengewoon onderwijs. Het doel van deze scholen is, de kinderen zooveel mogelijk geschikt te maken voor het leveren van productieven arbeid en men tracht dit doel te bereiken, door bij hen de vaardigheid en de gereedheid tot werken aan te kweeken en te ontwikkelen. Of de kinderen later in de vrije maatschappij zullen verkeer en misschien geheel of ten deele in hun eigen onderhoud zullen voorzien, dan wel of zij hun leven in een inrichting zullen doorbrengen, dit verandert niets aan het doel van de scholen voor zwakzinnigen, welke in de allereerste plaats hun leerlingen moeten opleiden tot handenarbeid, den eenigen arbeid waartoe zij in staat zijn en den eenigen vorm van arbeid waarmede zij misschien in de toekomst, ten deele of geheel, hun brood kunnen verdienen. Dat ook gepoogd zal worden hun schoolkennis bij te brengen, spreekt vanzelf en zoo mogelijk streeft men ernaar, dat de zwakzinnige leerling, die de school verlaat, een eenvoudig stukje proza kan lezen, dat hij een eenvoudig briefje kan schrijven, dat hij de bewerkingen met de getallen beneden 1000 kan verrichten en dat hij eenige voorstellingen heeft van datgene wat hij in zijn onmiddellijke omgeving ziet gebeuren. Hoofddoel van het onderwijs aan zwakzinnigen blijft echter het opvoeden tot een leven van regelmatigen handenarbeid, waarbij de aandacht actief gericht wordt op voor hen aantrekkelijk werk. Scholen voor zwakzinnigen zijn dus niet, zooals men nog te veel meent, lagere scholen met een beperkte leerstof gegeven in een verlangzaam tempo, doch het zijn scholen, die zich wat het onderwijs betreft in de allereerste plaats aansluiten aan de practijk van het leven.

Stelt men zich dit doel van het buitengewoon lager onderwijs helder voor oogen, dan blijkt slechts een klein gedeelte van de door mij gevonden 12 pCt. achterlijken voor dit onderwijs in aanmerking te komen. Een groote groep van hen zijn wel degelijk slechte leerlingen op de gewone lagere school; zij kunnen tengevolge van hun verstandelijk tekort het onderwijs op deze school niet volgen, doch hun verstandelijk tekort manifesteert zich uitsluitend of zeer overwegend binnen de enge muren van het schoollokaal en bij het onderzoek naar het intellect openbaart het zich in een te laag intelligentiequotiënt. Aan de eischen van het leven in de maatschappij voldoen deze kinderen echter veelen veel beter dan aan de eischen welke de school aan hen stelt. Het zich bezig houden met concrete dingen, dingen die het kind betasten, zien en hooren kan, ligt dezen kinderen oneindig veel beter dan het abstracte denken waarop de school zoo dikwijls een beroep doet. Bij voldoende ijver en voldoende mogelijkheid tot concentratie is het een groote groep van de verstandelijk misdeelden, wien het niet mogelijk is het onderwijs op de gewone lagere school te volgen, toch mogelijk om zich later als volwassene zonder de voortdurende leiding en zonder den steun van anderen in de maatschappij te handhaven. Niet slechts inprenting, geheugen,

het rangschikken van nieuwe ervaringen in den reeds vergaarden schat, niet slechts oordeel, phantasie en nog andere zijn intellectuele vermogens, doch evenzeer practisch kunnen.

Deze groote groep van misdeelde kinderen, die slechts behept zijn met een gebrekkig leerverstand, zijn thuis handig. De jongens zijn dikwijls handige knutselaars en goede, ambitieuze helpers in de werkplaats van hun vader of op de boerderij en bij al dit werk geven zij niet slechts blijk van handigheid doch ook van initiatief, overleg en doorzicht. Ook in het spel kunnen deze kinderen volkomen mede en niet zelden zijn zij zelfs de door hun speelgenoten uitverkoren en erkende leiders, die uitmunten door ondernemingsgeest en durf. Voor de meisjes geldt hetzelfde, niet zelden worden zij huishoudsters, wier huishoudelijke qualiteiten van grooter waarde zijn voor haar gezin dan die van sommige intellectueel gevormde huisvrouwen.

De schoolrapporten geven nu eenmaal geen juist beeld van de ware intelligentie of van de werkelijke neigingen van den leerling, evenmin als de uitslag van het testonderzoek en het intelligentiequotiënt. Een ieder herinnert zich uit zijn schooljaren kinderen, die door een tekort aan verstandelijken aanleg niet mede konden in de klas, doch die desondanks later in de maatschappij slaagden. Deze kinderen hadden wel een slecht leerverstand, doch zij hadden daarnaast een uitstekend levensverstand. En omgekeerd kent een ieder tegenvallers, kinderen die op school tot de uitblinkers behoorden, doch die door hun onvoldoende levensverstand later in de maatschappij verre beneden de middelmaat bleven.

Alhoewel nu bij de kinderen met hun onvoldoende leerverstand het te kort schieten op de gewone lagere school aan een verstandelijk tekort moet worden toegeschreven, behooren zij toch niet thuis op de scholen voor buitengewoon onderwijs. Immers deze scholen geven niet in de eerste plaats wat deze kinderen noodig hebben, namelijk lager onderwijs dat, wat den omvang en den vorm betreft, in overeenstemming is met den beperkten verstandelijken aanleg van deze kinderen. Zij behooren niet tot het domein van deze scholen, die hun handvaardigheid leeren, welke deze kinderen reeds bezitten en die, onnoodig en onrechtvaardig, voor hun geheele leven lang op deze slechts eenzijdig zwakbegaafden het onuitwisbare stempel van geestelijke minderwaardigheid drukken.

Zoowel voor de jongens als voor de meisjes maakte deze groep, die ik de „leerdebielen” wil heeten, 10 pCt. uit van alle kinderen van den leerplichtigen leeftijd, doch daar mijn onderzoek in de allereerste plaats gericht was op het opsporen van die kinderen die bestemd zijn voor de school voor buitengewoon onderwijs, kwamen stellig nog niet alle „leerdebielen” aan het licht. Dit leert ons trouwens de statistiek op het lager onderwijs, welke op zoo suggestieve wijze wordt belicht in LUNING PRAK'S 1) *De School in Cijfers* en welke ons nuchter en klaar doet zien, dat in 1929 voor ons geheele land, in het 5de en 6de leerjaar nog slechts 40 pCt.

1) J. LUNING PRAK, *De School in Cijfers*. Uitg. J. B. WOLTERS, Groningen, Den Haag.

van de leerlingen geen achterstand had. Voor dengene, die behoefte heeft aan nog indrukwekkender cijfers, wil ik melding maken van het ontstellende feit, dat in datzelfde jaar in de eerste klas van de lagere school 301 leerlingen zaten van 11 jaar, 229 van 12, 154 van 13 en 66 leerlingen van 14 tot 16 jaar.

Het is mij bekend, dat klasseachterstand gaarne wordt geweten aan bijkomstige omstandigheden zooals schoolverzuim door ziekte, veelvuldige schoolwisseling door verhuizing, schoolverzuim door verwaarloozing, moeilijkheden uitsluitend bij het rekenen en nog vele andere meer. Den optimisten, die meenen, dat deze factoren van groote beteekenis zijn, moet ik helaas deze illusie ontnemen. Bij 300 kinderen met een klasseachterstand van twee of meer leerjaren of met een slechte schoolprognose, vond ik, bij een objectief onderzoek naar den verstandelijken aanleg, dat de slechte schoolresultaten in 7 van de 8 gevallen voor rekening kwamen van een te geringen verstandelijken aanleg.

De voor de hand liggende conclusie, dat er derhalve iets hapert aan ons hooggeprezen lager onderwijs, wordt, op een enkele uitzondering na, vooralsnog slechts getrokken buiten de onderwijskringen, die nog té weinig een objectief onderzoek naar de schoolresultaten instelden.

De echte achterlijke kinderen, de ware kandidaten voor het buitengewoon lager onderwijs, blijven door hun verstandelijk tekort niet slechts op de gewone lagere school achter, doch schieten ook te kort in hun eigen maatschappij, dit is in hun huiselijk milieu en in het schoolmilieu, beide begrippen genomen in hun meest uitgebreide beteekenis. Dezen kinderen ontbreekt het zoowel aan levensverstand als aan leerverstand, zij kunnen niet mede in het spel en worden ook dáár door hun leeftijdgenooten voor niet volwaardig aangezien. Bij voorkeur spelen deze kinderen dan ook met jongeren. Thuis zijn zij onhandig, zij kunnen niet de boodschappen doen, welke door verstandelijk normale kinderen van denzelfden leeftijd wel gedaan kunnen worden, en de meisjes schieten te kort in vrouwelijke handwerken en in huishoudelijke bezigheden. Deze kinderen kunnen niet slechts tengevolge van hun te geringen verstandelijken aanleg onder geen omstandigheden het einddoel van het gewone lager onderwijs bereiken, doch zij hebben bovendien door hun gemis aan voldoende aanpassingsvermogen aan de maatschappij, èn als kind èn als volwassene, steeds toezicht en leiding noodig. Voor hen is niet in de eerste plaats noodig het bijbrengen van schoolkennis; bij hen moet verantwoordelijkheidsbesef worden aangekweekt, werklust, arbeidsgewoonte en handvaardigheid. Deze kinderen zijn de echte kandidaten voor het buitengewoon onderwijs, dat rechtstreeks gericht moet zijn op de behoeften van de practijk van het leven.

Het percentage dezer kinderen, die behept zijn met een onvoldoende leerverstand en levensverstand beide, bedraagt in mijn onderzoek voor de jongens 2.9 pCt., voor de meisjes 1.3 pCt. en gemiddeld 2.2 pCt. Daar onder deze getallen ook begrepen zijn de kinderen, die niet tot productieven arbeid kunnen worden opgevoed, worden deze percentages 2.6 pCt. voor de jongens,

1.2 pCt. voor de meisjes en gemiddeld 1.9 pCt., wanneer men weten wil, hoeveel kinderen van den leerplichtigen leeftijd in de door mij onderzochte gemeenten een school voor buitengewoon lager onderwijs dienden te bezoeken.

Naar mijn meening bepaalt dus niet uitsluitend het intelligentiequotiënt het geestelijke niveau van het kind en dat niet slechts in dien zin, dat naast een behoorlijk verstand, qualiteiten als handigheid, durf, ijver, volharding, vlotheid in den omgang met anderen en nog vele andere, iemands welslagen bepalen, doch óók in dezen zin, dat deze eigenschappen een ruime compensatie kunnen zijn voor een tekort aan intellect, dat zich uit in gebrekkige vorderingen op school, gepaard aan een intelligentiequotiënt van mogelijk 70 of nog minder. Of wij nu, bij ons onderzoek van het intellect, gebruik maken van de test van BINET, van de tests van TERMAN en CHILDS of van een der andere tests uit de 1428 geschriften welke CLAPARÈDE reeds in 1918 verzamelde in zijn bibliographie over „Psychological tests” (een serie welke in 1927 met nog bijna 4000 nummers was vermeerderd), steeds en altijd zal het ons slechts gelukken een enkel facet van het intellect te belichten. Hoe aantrekkelijk het ook moge zijn, het is even gevaarlijk over kwalitatieve eigenschappen een kwantitatief oordeel te vellen, als over verstandelijken aanleg louter in cijfers te oordeelen. Slechts het resultaat van een zoo volledig mogelijk onderzoek van het kind, beschouwd tegen den achtergrond van zijn huidige, zijn vroegere en zijn toekomstige milieu, kan met eenige mate van zekerheid den graad van den verstandelijken aanleg doen kennen.

Het ware nu een bewijs voor de juistheid van mijn opvattingen, wanneer ik thans reeds kon berichten, dat een groot gedeelte van de door mij als louter „leerdebielen” gekenmerkte kinderen, zich in de maatschappij zelfstandig had weten te handhaven. Dat alle, of nagenoeg alle zich zullen handhaven, is bij de huidige organisatie van ons lager onderwijs niet te verwachten. Het onderwijs is op de lagere scholen in den regel ingesteld op den verstandelijken aanleg van de middelmaat en kan onvoldoende rekening houden met de verstandelijk minder begaafden. Ware nu de lagere school in staat aan elk kind te geven wat het noodig heeft, dan zouden, naar ik geloof, stellig nagenoeg alle „leerdebielen” in de maatschappij kunnen slagen, zij het dan voor velen in een eenvoudiger werkkring dan hun vader of hun meer begaafde broers of zusters zullen vervullen. Het aantal „leerdebielen”, dat na mijn onderzoek de school verlaten heeft, is nog slechts gering en zij verlieten de school in een tijdperk, dat voor het verwerven van een werkkring buitengewoon ongunstig is. Toch kan ik ter illustratie enkele voorbeelden geven:

Een meisje, dat bij het onderzoek $12\frac{1}{2}$ jaar oud was, welks verstandelijke leeftijd $9\frac{1}{5}$ jaar bedroeg en dat na twee maal in de eerste en in de tweede klas te hebben gezeten, voor de tweede maal de derde klas volgde, werd op grond van haar handigheid en haar initiatief op huishoudelijk gebied, onder de „leerdebielen” gerangschikt. Thans heeft zij de school verlaten en zij is een handige strijster, die op een wasscherij het volle loon verdient en die de (bij reorganisatie van ons lager onderwijs

te voorkomen) insufficiëntiegevoelens, welke haar in de schooljaren deprimeerden, geheel te boven is gekomen.

Een jongen van $12\frac{2}{12}$ met een verstandelijk niveau van $9\frac{3}{5}$ jaar, had de klassegang 1, 1, 2, 2, 3, 3, 4. Hij zat dus tweemaal in de eerste, tweede en derde en één jaar in de vierde klas. Reeds als schooljongen was hij een ijverige en ambitieuze hulp van zijn vader die tuinder is en thans, nu hij de school verlaten heeft, is hij een harde en zelfstandige werker in het bedrijf.

Herhaaldelijk was ik in de gelegenheid een jongen van $13\frac{3}{12}$ met een verstandelijken leeftijd van $8\frac{1}{5}$ jaar en een klassegang 1, 1, 2, 2, 3, 3, in zijn huiselijke omgeving en in de schoolomgeving waar te nemen. Hij was de oudste van vijf kinderen en had het, na zes jaren lang de school te hebben bezocht, zoover gebracht dat hij gebrekkig kon lezen. Het derde leerjaar waar hij tenslotte was aangeland, kon hij onmogelijk volgen. Thuis op de boerderij, was de jongen vlug en handig en toen zijn vader gedurende een jaar in een psychiatrische inrichting moest worden verpleegd, dreef deze op school zeer domme jongen van nog geen 14 jaar, op uitstekende wijze de boerderij en gaf daarbij blijk van verantwoordelijkheidsbesef, ijver, ondernemingsgeest en doorzicht.

Een jongen van $11\frac{2}{12}$ jaar met een intellegentiequotiënt van 86 en een klassegang 1, 2, 2, 3, 4,4, kon de klas onmogelijk volgen. Thuis was hij een goede hulp in de bakkerij; hij bezorgde het brood bij de klanten, nam het geld in ontvangst, onthield de achter- stallige betalens en de nog te betalen bedragen en slaagde er voortreffelijk in lastige wanbetalers tot betalen te bewegen en hen desondanks als klant te behouden.

Ik vond vele leerdebielen onder de ouders en onder de oudere broers en zusters van de door mij onderzochte kinderen. Oudere broers, die met hun veertiende jaar de school verlieten en het tengevolge van onvoldoende verstandelijken aanleg niet verder konden brengen dan de vierde klas, waren dikwijls op de fabriek volwaardige arbeiders. Onder de vaders van de kinderen trof ik er vele aan, die op school niet leerden lezen of schrijven en die toch goede vaklieden werden, die niet slechts uitstekend hun kost verdienden voor hun somtijds zeer groot gezin, doch die het ook door spaarzaamheid en overleg tot een zekeren welstand wisten te brengen.

Deze casuïstische bijdragen toonen voldoende aan, dat de groep van de „leerdebielen”, de kinderen met een goed praktisch levensverstand doch met een slecht leerverstand, die in de maatschappij zeer wel kunnen slagen, allerminst een louter theoretische constructie is.

Wat moet worden gedaan voor deze „leerdebielen”, die niet op hun plaats zijn op de scholen voor buitengewoon onderwijs en die op de gewone lagere scholen niet mede kunnen en den voortgang van hun meer begaafde klasgenooten remmen, de beantwoording van deze vraag valt buiten het bestek van dit artikel, dat slechts de voor vele artsen bij uitstek belangrijke vraag heeft willen beantwoorden: welke zwakzinnige kinderen dienen de school voor buitengewoon onderwijs te volgen?

Vught, Augustus 1934.

BESPREKINGEN.

Centraal Verslag der Arbeidsinspectie over 1933 — Het thans verschenen verslag der arbeidsinspectie is wegens bezuinigen aanzienlijk bekort. Bij de werkzaamheden van den scheidkundigen dienst heeft het stof-vraagstuk, vooral bij zandblaas-inrichtingen, in het bijzonder de aandacht gehad. De voor goede